Quan la cultura ‘pop’ fa fàstic i busquem alternatives

Ignasi Franch

El setembre de l’any 2013, un home va assassinar dos veïns a Titusville (Estats Units). En la seva defensa, adduïa la doctrina Bush-Cheney de la guerra preventiva, que legitima un atac enfront una amenaça “no solament imminent o preparada per dur-se a terme, sinó també esperada, probable que succeeixi o que sobrevola intimidatòriament el cap d’una persona”. A parer de l’advocat de l’acusat, si la invasió de l’Iraq combatia “un atac futur”, el seu client també podia avançar-se als esdeveniments i matar els seus veïns perquè podien fer-li mal. Aquesta argumentació legal també quelcom de recordatori: la repetició de discursos impacta en la consciència col·lectiva. I pot facilitar que accions inacceptables esdevinguin acceptables. La denegació d’auxili a fugitius de la guerra, defensada amb arguments economicistes, és un exemple quotidià de naturalització de la crueltat. Però no solament les institucions, els polítics o els mitjans de comunicació influeixen en l’opinió pública. Per a molts comentaristes i divulgadors, la cultura massiva és quelcom més que una evasió innocent.

Avarícia i sexisme a la música de masses

JON E. ILLESCAS
LA DICTADURA DEL VIDEOCLIP
INDUSTRIA MUSICAL Y SUEÑOS PREFABRICADOS
ILUSTRACIONES DE MIGUEL BRIEVA
EL VIEJO TOPO

Aquest és un dels punts de partida del sociòleg Jon E. Illescas: els missatges explícits i implícits en les creacions artístiques influeixen en el pensament col·lectiu. Fent referència a Antonio Gramsci, l'autor recorda que la creació d'ideari no solament ve a través de l'estrident coerció, sinó també d'una eina molt més sibil·lina com el consens. I la fabricació del consens s'aconsegueix a través de múltiples eines. A l'assaig 'La dictadura del videoclip' (El Viejo Topo), Illescas escruta les connotacions ideològiques dels videoclips més vistos durant la primera dècada de la plataforma Youtube. El panorama és desolador: explotació dels cossos, culte als diners i als objectes de luxe (iots, cotxes esportius, grans mansions...), retòrica de l'individualisme i de la competitivitat antisocial... De vegades, apareixen altres missatges beneficiosos per l"statu quo'. La vocalista Katy Perry, la persona amb més seguidors a Twitter, va protagonitzar "Part of me", pràcticament un espot de reclutament de l'exèrcit estatunidenc. La versió del vídeo més reproduïda a Youtube acumula més de 400 milions de visualitzacions.

Sovint s'ha destacat que estils com el 'reggaeton' o el 'rap' tendeixen a presentar lletres molt dures, amb abundants dosis de violència sexual. Però el 'pop' massiu també propaga sexisme i explotació. A la cançó "Work, bitch" ("Treballa, gossa"), una antiga joguina trencada de la indústria de l'oci, Britney Spears, es reconfigura com una mena de 'madame'. Illescas analitza aquestes peces audiovisuals i el seu context de creació: un sector de l'entreteniment i dels mitjans de comunicació, concentrat en uns pocs grans conglomerats, que ven productes altament estandarditzats, dissenyats per captar l'atenció amb els esquers més efectius i efectistes. La prosa d'Illescas traspúa indignació, també preocupació perquè els joves estiguin repetidament exposats als (anti)valors que difonen els ídols 'pop'. Amb tot, la seva mirada no està exempta d'humor. I la seva anàlisi pren la forma d'una exposició relativament relaxada, didàctica, enriquida per abundants referències culturals. Alguns passatges, com una vintena de biografies crítiques de solistes i grups, es poden llegir de manera relativament independent. De cara a futurs estudis, l'autor anuncia un propòsit: dedicar més espai al videoclip contrahegemònic, aquell que genera esquerdes en els discursos dominants.

Tornar a tensionar una cultura endormiscada

El volum col·lectiu 'Cultura en tensió' (Raig Verd) oscil·la més fortament entre la valoració negativa de dinàmiques culturals del present i el desig de visibilitzar alternatives. Nascut del web Nativa i d'iniciatives paral·leles com el fòrum Indigestió Cultural, el llibre inclou sis textos d'autors com Nando Cruz, Marina Garcés o Lucia Lijtmaer. Hi ha teoritzacions per a l'acció, balanços i mirades enrere, però no falten unes crítiques que, en alguna ocasió, s'acosten a les formes del periodisme d'actualitat. Cruz, per exemple, qüestiona el pes assolit per dues cerveseres en el panorama musical barceloní, amb punts àlgids com la cooptació del festival municipal BAM per part de Damm. Altres articles són més abstractes: la filòsofa Garcés reclama un retorn i una

integració, un classicisme punk que agermani tensions oposades, i cita Denis Diderot, Friedrich Nietzsche i Antonin Artaud com a avals. Una de les frases que extreu del pensament de l'alemany resulta un gratificant resum de què suposa (o hauria de suposar) la cultura: "Treure el cap del correcte i aprendre a mirar més enllà d'un mateix".

Amb tot, un dels perills del periodisme cultural, apuntat tant per Cruz com per Lijtmaer, és l'entotsolament. El llibre, en canvi, tendeix a orientar-se cap al dialeg i l'experiència col·lectiva. Als diversos articles, apareixen i reapareixen temes: l'impacte del neoliberalisme en la cultura institucional, l'ús de l'espai públic a una Barcelona convertida en marca, les reorganitzacions urbanístiques gentrificadores… i el punk, molt de punk. Alguns dels textos semblen marcats per un record: part de la contracultura antifranquista va ser domesticada i integrada en el relat de la Transició, part de les noves generacions ja han nascut sota la tutela d'una cultura oficial. Potser per aquest motiu, i més encara en un context de precariat, diversos autors defensen la independència inherent en el "fes-ho tu mateix". I Joan M. Gual recorda que les primeres 'okupacions' a la ciutat de Barcelona van ser impulsada per grups de música. Hi havia vida cultural contrahegemònica abans del 15-M, i una part d'ella duia cresta. Al llibre, però no sols hi ha crítica de la història recent o nostàlgia de passats que comencen a allunyar-se: els signants troben fils d'esperança en el debat col·lectiu, en les petites xarxes de creació, en la filosofia cooperativa… o en el col·lectiu 'hacker'.